

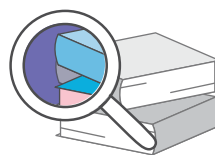
מבחן ארצי בשפת אם תשפ"ג

אוריינות שפה בקרב תלמידי כיתות ד' ו-ח': תמונת מצב

אוגוסט 2023, אלול תשפ"ג

ממצאים נבחרים

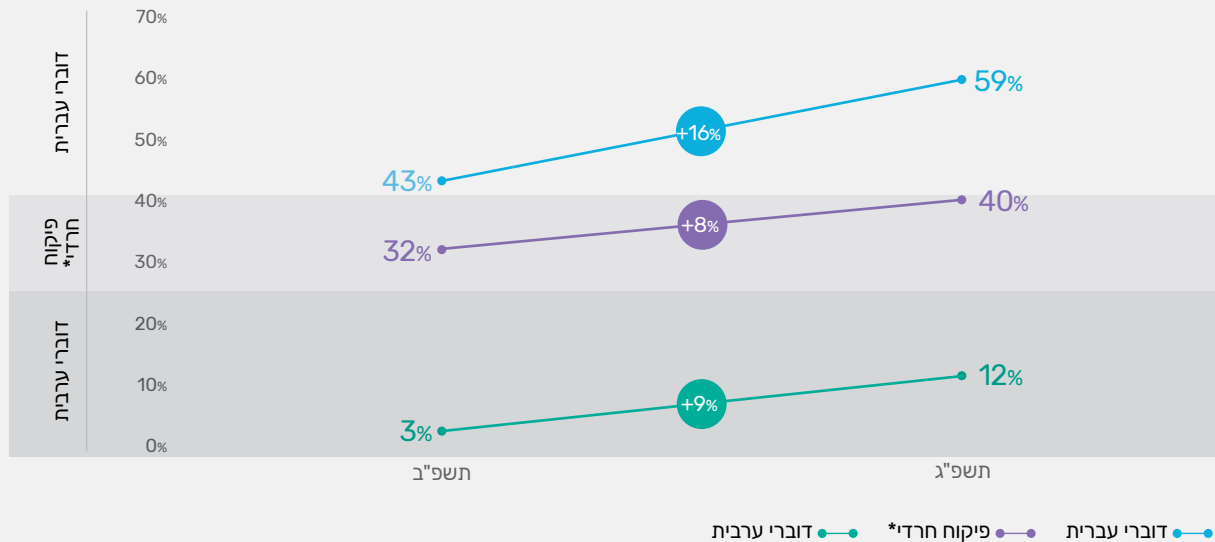

בשנת הלימודים תשפ"ג נערכו מבחנים ארציים בעברית ובערבית, לתלמידי כיתות ד' וכיתות ח'. המבחנים נועדו להעריך את מידת שליטתם של התלמידים במיומנויות השפה ואת עמדותיהם כלפי לימודי השפה, בהתאם לתוכניות הלימודים. המבחנים בכיתות ד' הועברו זו השנה השנייה לדוברי עברית ולדוברי ערבית בנפרד. לא ניתן להשוות בין שתי הקבוצות מכיוון שהמבחנים השונים מתבססים על תוכניות לימודים שונות. לעומת זאת, בכיתות ח' נערך בתשפ"ג בפעם הראשונה מבחן אחיד ומשותף לשתי הקבוצות, באופן המאפשר לערוך השוואה ביניהן. במבחנים השתתפו כ-210,500 תלמידים, ושיעורי ההשתתפות עמדו על כ-80% עד כ-90%.

1. מגמת שיפור בהישגים בשפת אם בכיתות ד' בין תשפ"ב לתשפ"ג

נרשמו עליות בכל קבוצות האוכלוסייה בשיעורי התלמידים שסווגו לרמת הביצוע הגבוהה, כלומר תלמידים שהראו מיומנויות בהבנת הנקרא התואמות את דרישות תוכניות הלימודים בשפת אם¹.

התלמידים ברמת הביצוע הגבוהה

*הנתונים אודות הפיקוח החרדי מייצגים 43% מבתי הספר שהשתתפו במבחן, ולכן הם מדווחים בנפרד, ולא כחלק מכלל דוברי העברית.

בנוסף, בכל קבוצות האוכלוסייה חלו עליות במוצעי הישגים בכיתות ד', בין תשפ"ב לתשפ"ג.

במבחן בערבית, נרשמה עלייה של 34 נקודות במוצע ההישגים של תלמידים בבתי ספר דוברי ערבית. יש לזכור שאי אפשר להשוות בין ממוצעי ההישגים בערבית ואלו בערבית.

במבחן בעברית, נרשמה עלייה של 16 נקודות במוצע ההישגים של תלמידים בבתי ספר דוברי עברית בפיקוח הממלכתי והממלכתי-דתי וכן עלייה של 14 נקודות במוצע ההישגים של תלמידים בבתי ספר בפיקוח החרדי.

1. אמנם פירוט המיומנויות ברמת הביצוע הגבוהה בהבנת הנקרא בעברית שונה מהפירוט המקביל בערבית, אך הן בעברית והן בערבית רמת הביצוע הגבוהה משקפת מיומנויות הבנת הנקרא התואמות את דרישות תוכניות הלימודים בשפת אם.

2. ב-43% מבתי הספר חל שיפור גדול בהישגים

השנה, לראשונה, מדווחת ראמ"ה על השינוי שחל בין תשפ"ב לתשפ"ג בממוצע ההישגים בשפה לכיתות ד' בכל אחד מבתי הספר היסודיים. תמונת המצב היא חיובית: בכמעט מחצית מבתי הספר (43%) נרשם שיפור גדול בממוצע ההישגים.

ניתן לבחון את שיעורי בתי הספר דוברי העברית ודוברי הערבית בהם חל שינוי בממוצע ההישגים, אך יש לזכור שנקודת ההתחלה שלהם - כלומר, רמת השליטה בשפת אם בתשפ"ב - שונה, והדבר יכול להשפיע על תמונת הממצאים. באופן יחסי, שיעור בתי הספר דוברי הערבית (67%) בהם חל שיפור גדול בממוצע ההישגים גבוה יותר מהשיעור בבתי הספר דוברי העברית (37%).

שיעור בתי הספר שחל שיפור גדול בממוצע הישגיהם בין תשפ"ב לתשפ"ג

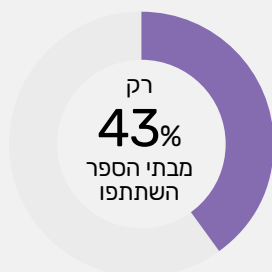

3. הפיקוח החרדי: ההשתתפות אמנם חלקית, אך תמונת ההישגים מעודדת יחסית.

השיפור בממוצע ההישגים של תלמידי כיתות ד' בבתי ספר בפיקוח החרדי דומה לשיפור ביתר בתי הספר דוברי העברית.

כאשר מסתכלים על תלמידים מרקע חברתי-כלכלי דומה, ניתן לראות שההישגים של תלמידים מרקע חברתי-כלכלי נמוך וגבוה בפיקוח החרדי דומים לאלה של מקביליהם ביתר בתי הספר דוברי העברית.

הממוצע בפיקוח החרדי לעומת יתר דוברי העברית

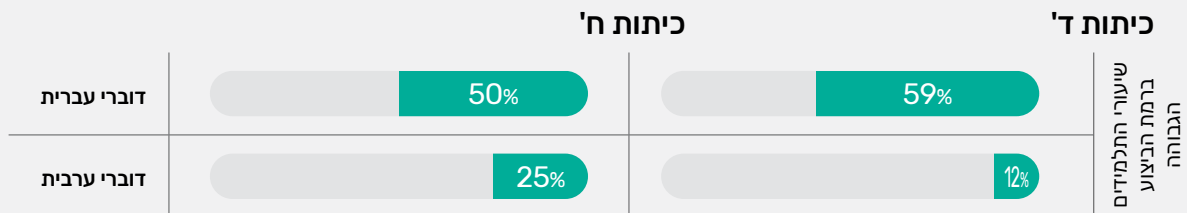

חשוב לזכור שרק 43% מבתי הספר היסודיים בפיקוח החרדי השתתפו במבחן. נמצא מדרג לפיו הישגיהם של תלמידים בבתי ספר מהזרם הממלכתי-חרדי הם הגבוהים ביותר והשיפור בממוצע הישגיהם לעומת תשפ"ב הוא הגדול ביותר, אחריהם תלמידים בבתי ספר מרשת "בני יוסף", ולבסוף תלמידים בבתי ספר מוכרים שאינם רשמיים (מוכש"ר).

הממוצעים של תלמידים מרקע חברתי-כלכלי נמוך וגבוה בבתי ספר בפיקוח החרדי דומים לאלה של מקביליהם ביתר בתי הספר דוברי העברית. אולם, בכל קבוצות הרקע החברתי-כלכלי, בפיקוח החרדי נרשמו שיעורים נמוכים יותר (בכ-10%-15%) של התלמידים ברמת הביצוע הגבוהה לעומת השיעורים ביתר בתי הספר דוברי העברית, וגם הממוצע הכולל בפיקוח החרדי נמוך יותר (ב-19 נקודות).

4. פערים גדולים בין דוברי עברית לבין דוברי ערבית

שיעור התלמידים ברמת הביצוע הגבוהה בקרב תלמידי כיתות ח' דוברי העברית כפול משיעור התלמידים דוברי הערבית כאשר בכיתות ד' הפערים גדולים אף יותר.

בכיתות ח', ממוצע ההישגים של תלמידים דוברי עברית גבוה ב-32 נקודות מהממוצע של דוברי הערבית.

5. פערי הישגים בין קבוצות תלמידים על רקע מגדרי, רקע חברתי-כלכלי ומגזר

מן הממצאים עולה שגם בתשפ"ג נרשמו פערי הישגים גדולים יחסית בשפת אם בין קבוצות אוכלוסייה בכלל מגזר שפה, הן בכיתות ד' והן בכיתות ח'.

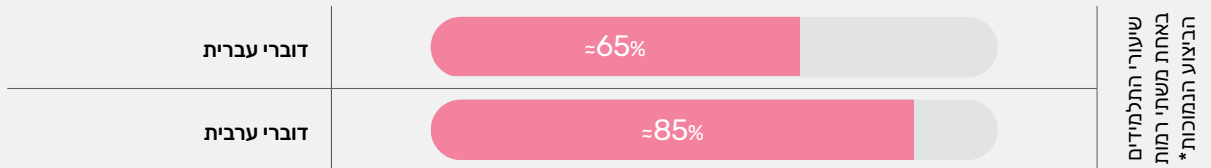

בקרב דוברי הערבית, הפערים גדולים יותר בכיתות ח', בהשוואה לפערים בכיתות ד'.

6. רמת השליטה בשפה של תלמידים משולבים נמוכה מאוד

מרבית התלמידים המשולבים בכיתות ד' ובכיתות ח' סווגו על פי מיומנותיהם בהבנת הנקרא לאחת משתי רמות הביצוע הנמוכות יותר.

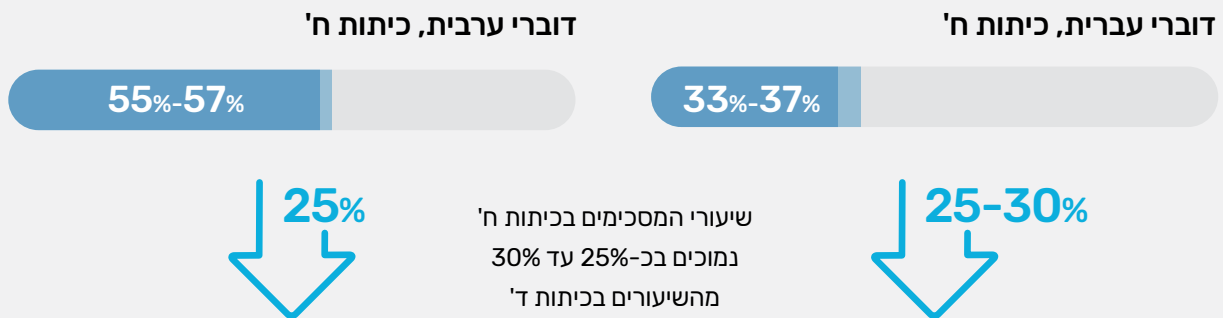
כיתות ד' וכיתות ח'

* התלמידים סווגו ל-4 רמות ביצוע. במבחן לדוברי עברית בכיתות ד' שתי הרמות הנמוכות הן: "נמוכה" ו-"בינונית-נמוכה", ואילו במבחן לדוברי ערבית בכיתות ד' ובמבחנים לכיתות ח' שתי הרמות הנמוכות הן: "נמוכה מאוד" ו-"נמוכה".

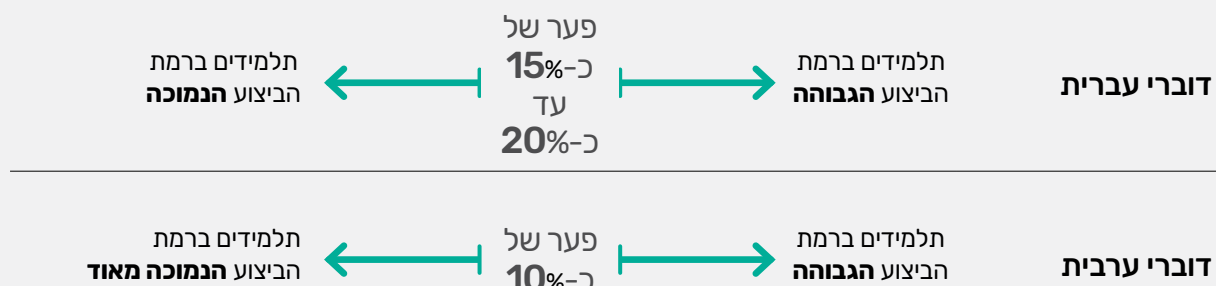
7. עמדות התלמידים כלפי לימודי השפה חיוביות פחות בקרב תלמידי כיתות ח', בהשוואה לתלמידי כיתות ד'

שיעורי התלמידים המביעים הנאה מלימודי השפה ועניין בהם ושיעורי התלמידים שאוהבים לקרוא ולכתוב נמוכים.

שיעורי התלמידים המביעים עמדות חיוביות כלפי לימודי השפה גבוהים יותר ככל שהשליטה שלהם בשפה גבוהה יותר.

שיעורי התלמידים בכיתות ד' שאוהבים לקרוא ולכתוב או שמגלים עניין בשיעורי השפה ומתעניינים בהם

המבחנים הארציים בשפת אם עברית ובשפת אם ערבית

טיפול הידע הלשוני וקידום הכישורים האורייניים בשפה הם יעד מרכזי בחינוך היסודי, ואף הקדם-יסודי, שכן הם הבסיס לרכישת ידע ומיומנויות בתחומי דעת רבים והם מהווים תשתית לפעילויות לימודיות, חברתיות או תרבותיות בתוך הכיתה או מחוצה לה.

בשנת הלימודים תשפ"ג נערכו מבחנים ארציים בשפות אם עברית וערבית לתלמידי כיתות ד' וכיתות ח'. המבחנים נועדו להעריך את מידת שליטתם במיומנויות השפה ואת עמדותיהם כלפי לימודי השפה, והם מבוססים על היכולות המצופות מהם על פי תוכניות הלימודים בעברית ובערבית.

המבחנים בכיתות ד' הועברו זו השנה השנייה, ולפיכך אפשר להשוות את נתוני ההישגים בתשפ"ג לנתונים בתשפ"ב (שבה נערך בפעם הראשונה המבחן הארצי בשפת אם במתכונתו הנוכחית - "שנת הבסיס"). המבחנים בכיתות ד' נערכו בכל מגזר שפה בנפרד, שכן הם מבוססים על תכניות לימודים שונות וכוללים הגדרות אחרות של מיומנויות השפה, ולפיכך אין אפשרות להשוות בין הנתונים של שני מגזרי השפה. בשנת תשפ"ב הועמד הממוצע בשפת אם בסולם הרב-שנתי הועמד על 300 נקודות וסטיית התקן על 50 נקודות, והדבר נקבע בנפרד עבור כל מגזר שפה.

לעומת זאת, בכיתות ח' נערך בתשפ"ג בפעם הראשונה מבחן אחד בשפת אם בשני מגזרי השפה גם יחד - עברית וערבית. הדבר אפשר לחשב של נתון ארצי משותף עבור כלל תלמידי ח' בישראל, ולערוך השוואה ישירה בין ההישגים בבתי ספר דוברי עברית לבין ההישגים בבתי ספר דוברי ערבית. בשנת תשפ"ג הועמד הממוצע בשפת אם בסולם הרב-שנתי על 300 נקודות וסטיית התקן הארצית על 50 נקודות, והדבר נקבע עבור תלמידי כיתות ח' בשני מגזרי השפה יחד.

נתוני ההשתתפות

בלוח להלן מפורטים נתונים ההשתתפות של תלמידים במבחנים הארציים לכיתות ד' ולכיתות ח', בבתי ספר דוברי עברית שבפיקוח הממלכתי והממלכתי-דתי ובבתי ספר דוברי ערבית. שיעורי ההשתתפות עמדו על כ-85% עד כמעט 90%. בנוסף, במבחן בשפת אם עברית השתתפו גם 9,202 תלמידי כיתות ד' ב-367 בתי ספר שבפיקוח החרדי, אך מאחר שהשתתפותם של בתי ספר אלו הייתה חלקית בלבד, נתוניהם מתפרסמים בנפרד מנתוני שאר התלמידים בבתי ספר דוברי עברית.

לוח 1: נתוני ההשתתפות במבחני ההישגים בשפת אם עברית ובשפת אם ערבית בשנת הלימודים תשפ"ג

שיעורי השתתפות	תלמידים	בתי ספר	
88%	79,010	1,452	דוברי עברית
84%	24,226	459	דוברי ערבית
81%	9,202	367	הפיקוח החרדי*
86%	72,619	776	דוברי עברית
88%	25,512	263	דוברי ערבית

* הנתונים אודות הפיקוח החרדי מייצגים 43% מבתי הספר שהשתתפו במבחן, ולכן הם מדווחים בנפרד, ולא כחלק מכלל דוברי העברית. שיעור ההשתתפות מתייחס לתלמידים בבתי ספר בפיקוח החרדי שבמסגרת המחקר, כלומר שהיו אמורים להבחן.

נתוני ההישגים שיוצגו להלן אינם כוללים את נתוני התלמידים המשולבים והתלמידים העולים (הנמצאים בארץ שנה עד שלוש שנים, כמפורט להלן). ונתוניהם מדווחים בנפרד.

מגמת שיפור בהישגים בשפת אם בכיתות ד' בין תשפ"ב לתשפ"ג

רמת השליטה של תלמידי כיתות ד' בשפת אם עלתה בין תשפ"ב לתשפ"ג. השיפור נרשם בכל קבוצות האוכלוסייה שנבדקו, ובכללן תלמידים בבתי ספר דוברי עברית, ותלמידים בבתי הספר שבפיקוח החרדי אשר השתתפו במבחן.

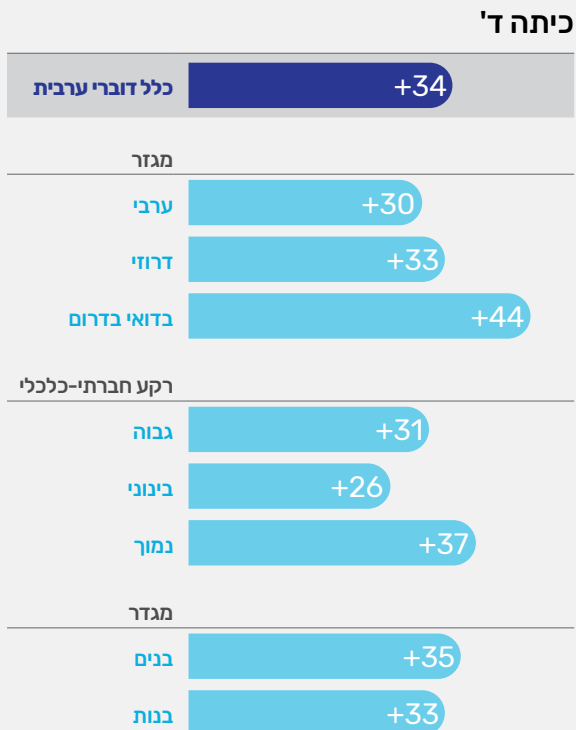
מבחני ההישגים בכיתה ד' נערכו זו השנה השנייה, והם מאפשרים ללמוד על מגמת השינויים ברמת השליטה בשפת אם בתשפ"ג בהשוואה לשנה הקודמת, תשפ"ב. יש לזכור כי המבחנים בעברית ובערבית לכיתות ד' שונים זה מזה ומושגים על תוכניות לימודים שונות. עם זאת, בשני מגזרי השפה נמצא שיפור של ממש בממוצעי ההישגים בשפת אם בין תשפ"ב לתשפ"ג.

שינוי של ממש בגודל הפער הבין-מגדרי בעברית בכיתות ד', וגם הפער בין תלמידים מרקע חברתי-כלכלי גבוה לתלמידים מרקע נמוך נשאר יציב.

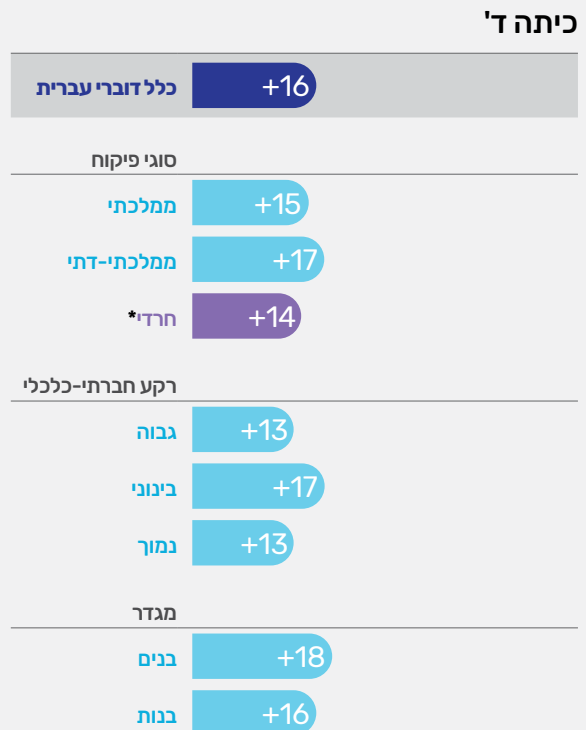
בממוצע ההישגים של כלל התלמידים בבתי ספר דוברי ערבית בתשפ"ג חלה עלייה של 34 נקודות בהשוואה לממוצע בתשפ"ב.

בממוצע ההישגים של כלל התלמידים בבתי ספר דוברי עברית בתשפ"ג חלה עלייה של 16 נקודות בהשוואה לממוצע בתשפ"ב. למעשה, בכל פלחי האוכלוסייה שנבדקו - סוג פיקוח, רקע חברתי-כלכלי ומגדר - נרשם שיפור יחסי דומה בגודלו: בין 13 ל-18 נקודות. גם בבתי ספר שבפיקוח החרדי אשר השתתפו במבחן חלה עלייה דומה של 14 נקודות בממוצע ההישגים. בהתאם לזה, בין תשפ"ב לתשפ"ג לא חל

תרשים 2: השינוי בממוצעי ההישגים בשפת אם ערבית בין תשפ"ב לתשפ"ג בכיתות ד'

תרשים 1: השינוי בממוצעי ההישגים בשפת אם עברית בין תשפ"ב לתשפ"ג בכיתות ד'

*הנתון אודות הפיקוח החרדי איננו מייצג את כלל בתי-הספר במגזר זה בשל השתתפות חלקית במבחן. בשל כך, נתוניהם של תלמידים בבתי-ספר בפיקוח החרדי אינם נכללים לא בנתונים של כלל דוברי העברית ולא בנתונים של קבוצות האוכלוסייה (רקע חברתי-כלכלי, מגדר), והם מדווחים בנפרד.

ובין מגזרים (ערבי לעומת בדואי בדרום) בתשפ"ג (12 ו-13 נקודות, בהתאמה) הצטמצמו, והם עומדים על מחצית הפערים בתשפ"ב (23 ו-27 נקודות, בהתאמה). לעומת זאת, הפער הבין-מגדרי בערבית בכיתות ד' בתשפ"ג נותר ללא שינוי בהשוואה לפער בתשפ"ב.

בכל פלחי האוכלוסייה שנבדקו – מגזר, רקע חברתי-כלכלי ומגדר – נרשם שיפור גדול בממוצע ההישגים. השיפור ניכר יותר בקרב אוכלוסיות שהישגיהן נמוכים יותר, בעיקר במגזר הבדואי בדרום (44 נקודות), וגם בקרב תלמידים מרקע חברתי-כלכלי נמוך (37 נקודות). בשל כך, פערי ההישגים על רקע חברתי-כלכלי (בין תלמידים מרקע בינוני לנמוך)

מחקר פירלס (PIRLS) אפשר לבחון את השינוי בהישגיהם של תלמידי כיתות ד' בישראל באוריינות קריאה בין השנים 2016 ו-2022. בתקופה זו התמודדה מערכת החינוך, בין היתר, עם מגפת הקורונה והשלכותיה, והמבחן נערך כאשר בתי הספר חזרו לשגרה ופעלו לצמצום הפגיעה בלמידה. ממצאי מחקר פירלס שפורסמו בעת האחרונה הצביעו על ירידה חדה בהישגים בבתי ספר דוברי עברית ועל יציבות יחסית בהישגים בבתי ספר דוברי ערבית, וזאת בתקופה שבין 2016 ל-2022 (בין שנת הלימודים תשע"ו לשנת הלימודים תשפ"ב).

אף כי אי-אפשר ולא נכון להשוות ישירות בין ממצאי המחקרים, המושתתים על מסגרות מושגיות שונות וכלי הערכה שונים להערכת אוריינות קריאה, ממצאי מבחן ההישגים הארצי לכיתות ד' בשנת תשפ"ב שיקפו גם הם תמונת מצב עגומה באוריינות שפה, בעיקר בבתי ספר דוברי ערבית: הנבחנים, רובם ככולם, לא הראו שליטה במיומנויות הבנת הנקרא ברמה הנדרשת על פי תוכנית הלימודים. ממצאי מבחן ההישגים הארצי שנערך בתשפ"ג, המוצגים במסמך זה, מצביעים על שיפור ניכר בממוצעי ההישגים בשפת אם, בין תשפ"ב לתשפ"ג, בשני מגזרי השפה.

תמונת מצב בבתי הספר: באילו בתי ספר חל שיפור? באילו מהם התמונה חיובית בהשוואה לדומים להם?

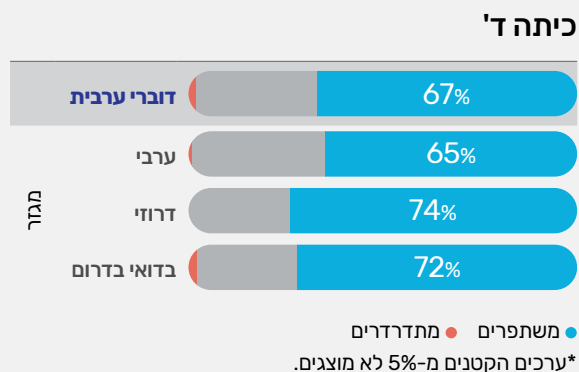
במרבית מבתי הספר היסודיים שהשתתפו במבחן נרשם שיפור בממוצע ההישגים בהשוואה לממוצע בשנה שעברה, ורק בחלק זעיר מבתי הספר נרשמה ירידה בממוצע. בבתי ספר דוברי עברית - בפיקוח הממלכתי-דתי, בהשוואה לפיקוח הממלכתי, נרשם שיעור גבוה יותר של בתי ספר שממוצע ההישגים בהם גבוה בהרבה מהממוצע בכלל בתי הספר דוברי השפה מאותו רקע חברתי-כלכלי. בבתי ספר דוברי ערבית שיעורם של בתי ספר אלו נמוך יותר במגזר הבדואי בדרום בהשוואה לשיעורם במגזר הערבי ובמגזר הדרוזי.²

השנה, זו הפעם הראשונה, הציגה ראמ"ה לכל בית ספר יסודי שהשתתף במבחן את מגמת השינוי בממוצע ההישגים של תלמידי כיתות ד' (בלבד) בין תשפ"ב לתשפ"ג, תוך התייחסות לגודל השינוי ומובהקותו. היבט זה, כאמור, נוגע רק לבתי ספר יסודיים שהשתתפו במבחנים לכיתות ד' בתשפ"ב ובתשפ"ג. תמונת השינויים ברמת בתי הספר מספקת מידע חשוב בדבר השאלה אם מגמת השיפור בממוצעי התלמידים נובעת משיפור מתון במרבית בתי הספר או לחלופין משינוי גדול בבתי ספר מעטים, ומה שיעורם של בתי הספר שהישגיהם התדרדרו.

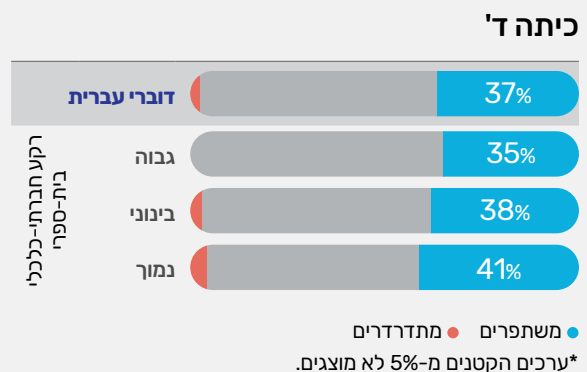
בתי ספר דוברי ערבית: ב-67% מבתי הספר חל שיפור גדול בממוצע ההישגים בין תשפ"ב לתשפ"ג ורק ב-2% חלה ירידה גדולה. במגזר הערבי, בהשוואה למגזר הדרוזי ולמגזר הבדואי בדרום, שיעור בתי הספר שהשתפרו נמוך במקצת. התמונה בבתי ספר דוברי ערבית מרקע חברתי-כלכלי נמוך דומה לתמונה בבתי ספר מרקע בינוני.

בתי ספר דוברי ערבית: ב-37% מבתי הספר חל שיפור גדול בממוצע ההישגים בין תשפ"ב לתשפ"ג (להלן "משתפרים") ורק ב-2% חלה ירידה גדולה (להלן "מתדרדרים"). לא נרשמו הבדלים של ממש בין סוגי הפיקוח השונים (ממלכתי, ממלכתי-דתי וחרדי). בפיקוח הממלכתי והממלכתי-דתי, ככל שהרקע החברתי-כלכלי של בית הספר גבוה יותר, כך שיעור בתי הספר המשתפרים נמוך יותר, אך בד בבד נמוך יותר גם שיעור בתי הספר שהישגיהם התדרדרו.

תרשים 4: בתי ספר דוברי ערבית - שיעורי המשתפרים והמתדרדרים בכיתות ד' בתשפ"ג לעומת תשפ"ב

תרשים 3: בתי ספר דוברי ערבית - שיעורי המשתפרים והמתדרדרים בכיתות ד' בתשפ"ג לעומת תשפ"ב

² אשר לשיפור בהישגים או לממוצע בהשוואה לבתי ספר בקבוצת הדומים, בתי הספר סווגו לאחת מחמש קטגוריות: שתיים מהן משקפות תמונה חיובית ("במעט" או "בהרבה"), קטגוריה אחת משקפת דמיון לקבוצת ההשוואה, ושתיים נוספות משקפות תמונה שלילית ("במעט" או "בהרבה"). לשם הפשטות, נתמקד להלן בבתי הספר שחל בנתונייהם שינוי גדול ("בהרבה") לעומת נתונייהם בתשפ"ב או שיש הבדל גדול ("בהרבה") בין נתונייהם לנתוני קבוצת ההשוואה בתשפ"ג. יש לזכור כי יש גם לא מעט בתי ספר שהשינוי שחל בנתונייהם בהשוואה לנתונייהם בתשפ"ב או שההבדל בין נתונייהם לעומת נתוני קבוצת ההשוואה בתשפ"ג הוא שינוי או הבדל קטן ("במעט").

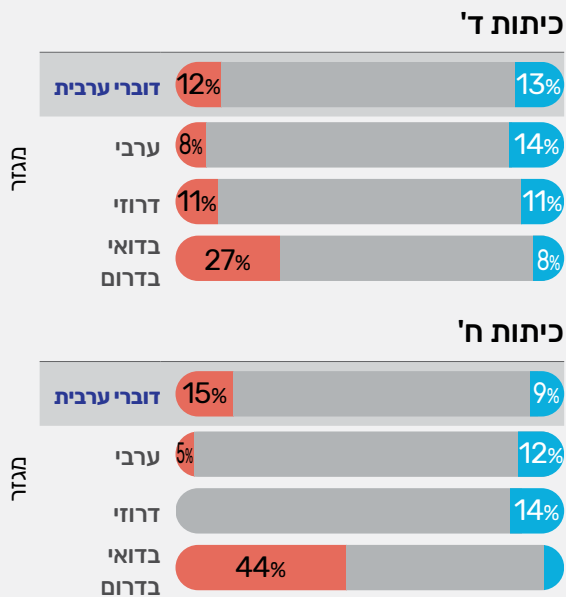
השנה, זו הפעם הראשונה, הציגה ראמ"ה לכל בית ספר שהשתתף במבחן את תמונת ממוצע ההישגים בכיתות ד' ובכיתות ח' (בנפרד זו מזו) בבית הספר בהשוואה לממוצע בבתי הספר הדומים לו, כלומר בתי ספר מאותו מגזר שפה ומאותו רקע חברתי-כלכלי. השוואה לממוצע בבתי ספר דומים מאפשרת לזהות בתי ספר שהממוצע בהם גבוה בהרבה מהממוצע בבתי הספר הדומים (להלן "בתי ספר על-משיגים") לצד בתי הספר שהממוצע בהם נמוך ממנו בהרבה (להלן "בתי ספר תת-משיגים"). אפשר לזהות מגמות דומות בכיתות ד' ובכיתות ח' בכל אחד ממגזרי השפה.

בולטים לרעה בהשוואה לבתי ספר מרקע בינוני או גבוה.

בבתי ספר דוברי ערבית התמונה שלילית יותר במגזר הבדואי בדרום, שבו נמצא שיעור גבוה במיוחד של בתי ספר תת-משיגים (27% בכיתות ד' ו-44% בכיתות ח') בהשוואה לבתי ספר במגזר הערבי ובמגזר הדרוזי. בבתי ספר מרקע חברתי-כלכלי נמוך, לעומת בתי ספר מרקע בינוני, הקוטביות גדולה יותר. הדבר בא לידי ביטוי בשיעור גבוה במעט של בתי ספר על-משיגים (בכיתות ד' ובכיתות ח') לצד שיעור גבוה בהרבה של בתי ספר תת-משיגים (רק בכיתות ח').

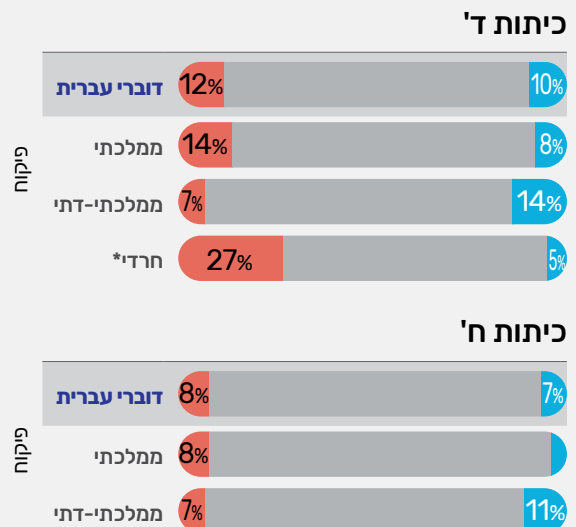
בבתי ספר דוברי עברית התמונה חיובית יותר בפיקוח הממלכתי-דתי שבו נמצאו שיעורים גבוהים יותר של בתי ספר על-משיגים (בכיתות ד' ובכיתות ח') ושיעור נמוך יותר של בתי ספר תת-משיגים (רק בכיתות ד'), בהשוואה לשיעורים בפיקוח הממלכתי. בבתי ספר שבפיקוח החרדי התמונה טובה פחות: 27% הוגדרו תת-משיגים. נמצאה גם מגמה מעורבת בכל הנוגע לרקע החברתי-כלכלי של בתי הספר: בכיתות ד' ככל שהרקע נמוך יותר כך הקוטביות גדולה יותר והיא באה לידי ביטוי בשיעור גבוה יותר של בתי ספר על-משיגים ושל בתי ספר תת-משיגים כאחד; בכיתות ח' בתי ספר מרקע חברתי-כלכלי נמוך

תרשים 6: בתי ספר דוברי ערבית - שיעורי העל-משיגים והתת-משיגים בתשפ"ג

● על-משיגים ● תת-משיגים
ערכים הקטנים מ-5% לא מוצגים.

תרשים 5: בתי ספר דוברי עברית - שיעורי העל-משיגים והתת-משיגים בתשפ"ג

*הנתון אודות הפיקוח החרדי איננו מייצג את כלל בתי-הספר במגזר זה בשל השתתפות חלקית במבחן.

● על-משיגים ● תת-משיגים
ערכים הקטנים מ-5% לא מוצגים.

פערים גדולים בין מגזרי השפה: 76% מתלמידי כיתות ח' בבתי ספר דוברי ערבית אינם שולטים כנדרש בהבנת הנקרא, לעומת 50% מהתלמידים בבתי ספר דוברי עברית

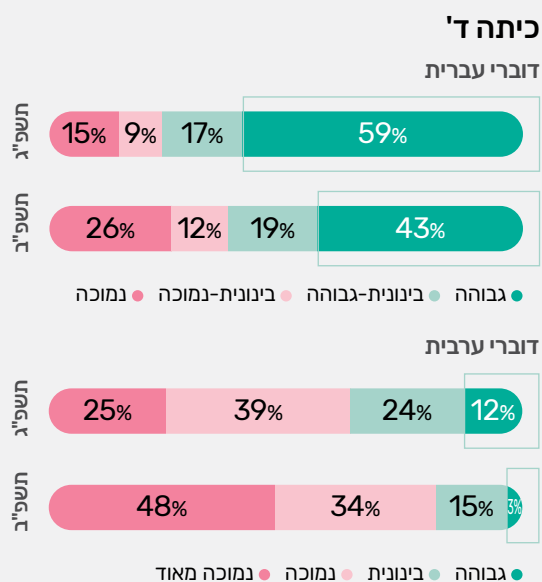
בכיתות ח' ניכרים פערים גדולים בין מגזרי השפה בהישגים בשפת אם לטובת בתי ספר דוברי עברית, וזאת הן בשיעורי התלמידים המפגינים שליטה בשפה על פי הדרישות של תוכניות הלימודים (פער של 26%) והן בממוצעי ההישגים (פער של 32 נקודות). הפערים קטנים יותר כאשר משווים בין תלמידים מאותו רקע חברתי-כלכלי.

המבחן המשותף לתלמידי כיתות ח' בשני מגזרי השפה, שנערך בזמן בבתי ספר דוברי עברית ובבתי ספר דוברי ערבית, מאפשר לערוך השוואה תקפה בין יכולותיהם בשפת אם.

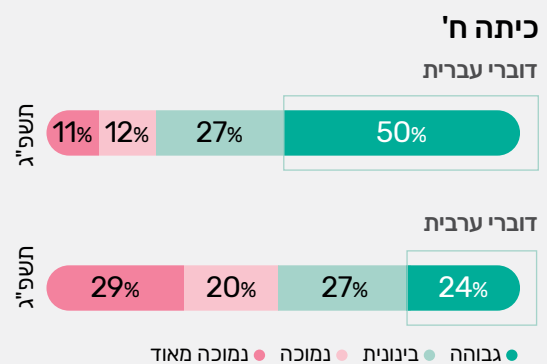
שלא כמבחינים בשפת אם בכיתות ח', שמתכונתם אחידה בשני מגזרי השפה, המבחנים בכיתות ד' ייחודיים, כאמור, לכל מגזר שפה ומשקפים תוכניות לימודים שונות והגדרות שונות של רמות הביצוע. בצד הסתייגויות אלו ראוי לציין כי בכיתות ד' בבתי ספר דוברי ערבית רק 12% מהתלמידים סווגו לרמת הביצוע ה'גבוהה' בהבנת הנקרא בשפת אם, לעומת 59% מתלמידי כיתות ד' בבתי ספר דוברי ערבית - שיעור גבוה פי חמישה מזה שבבתי ספר דוברי ערבית (יצוין גם כי תוכנית הלימודים בשפת אם עברית אף מציבה דרישות גבוהות יותר בהשוואה לתוכנית הלימודים בשפת אם ערבית). אם כן, על אף השיפור הניכר בהישגים בכיתות ד' בבתי ספר דוברי ערבית בין תשפ"ב לתשפ"ג, עדיין 88% מהתלמידים בבתי ספר אלו אינם מראים שליטה מלאה

מחצית מהתלמידים בבתי ספר דוברי ערבית (50%) סווגו לרמת הביצוע ה'גבוהה', כלומר הביאו לידי ביטוי את מכלול המיומנויות בהבנת הנקרא בשפת אם הנדרשות על פי תוכנית הלימודים, לעומת רבע בלבד מהתלמידים בבתי ספר דוברי ערבית (24%). כמו כן, מחצית מהתלמידים בבתי ספר דוברי ערבית (49%) סווגו על סמך ביצועיהם לרמות הביצוע הנמוכות ('נמוכה מאוד' או 'נמוכה'), לעומת רבע בלבד מהתלמידים בבתי ספר דוברי ערבית (23%). הממצאים משקפים לא רק את פערי ההישגים בין מגזרי השפה, אלא גם את חומרת המצב בבתי ספר דוברי ערבית: 76% מהתלמידים בבתי ספר אלו אינם מראים שליטה מלאה בהבנת הנקרא, כנדרש על פי תוכנית הלימודים בערבית לכיתות ח'.

תרשים 8: התפלגות רמות הביצוע בהבנת הנקרא בכיתות ד' - לפי מגזר שפה

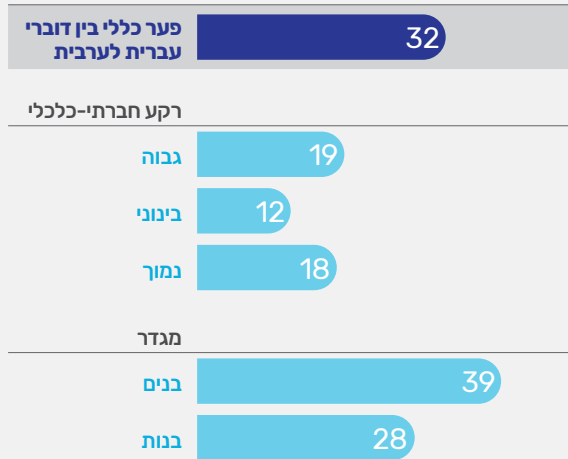

תרשים 7: התפלגות רמות הביצוע בהבנת הנקרא בכיתות ח' - לפי מגזר שפה

תרשים 9: פערים בין ממוצעי ההישגים בשני מגזרי השפה בכיתות ח'

כיתה ד'

בהבנת הנקרא, ו-64% מהתלמידים סווגו לאחת משתי רמות הביצוע הנמוכות ('נמוכה' או 'נמוכה מאוד').

בכיתות ח', נמצא פער גדול של 32 נקודות בין ממוצעי ההישגים בשני מגזרי השפה, לטובת בתי ספר דוברי עברית. פער מגזרי זה ניכר יותר בקרב בנים (39 נקודות) מאשר בנות (28 נקודות). השוואה בין ממוצעי ההישגים בבתי ספר דוברי עברית לבין ממוצעי ההישגים בבתי ספר דוברי ערבית של תלמידים מאותו רקע חברתי-כלכלי מראה שעדיין קיים פער לטובת בתי ספר דוברי עברית, אך הוא מתון יותר (מ-12 נקודות בקרב תלמידים מרקע בינוני עד כ-20 נקודות בקרב תלמידים מרקע נמוך או גבוה). משמעות הדבר היא שהרקע החברתי-כלכלי מסביר באופן חלקי בלבד את פערי ההישגים בשפת אם בין מגזרי השפה.

בתי ספר בפיקוח החרדי - השתתפות חלקית, אך תמונת הישגים מעודדת שכן ממוצעי ההישגים של תלמידים מרקע חברתי-כלכלי נמוך או גבוה דומים לאלו של מקביליהם ביתר בתי הספר דוברי העברית

אומנם רק כמחצית מבתי הספר שבפיקוח החרדי השתתפו במבחן בעברית לכיתות ד', אך בבתי הספר שהשתתפו חל שיפור של ממש בהישגים - שיפור הדומה בגודלו לשיפור בבתי ספר דוברי העברית שבפיקוח הממלכתי והממלכתי-דתי. השיפור הגדול ביותר נרשם בזרם הממלכתי-חרדי. במרבית קבוצת רקע חברתי-כלכלי נרשמה רמת ההישגים דומה בעברית בבתי ספר שבפיקוח החרדי ובבתי ספר שבפיקוח הממלכתי והממלכתי-דתי כאחד.

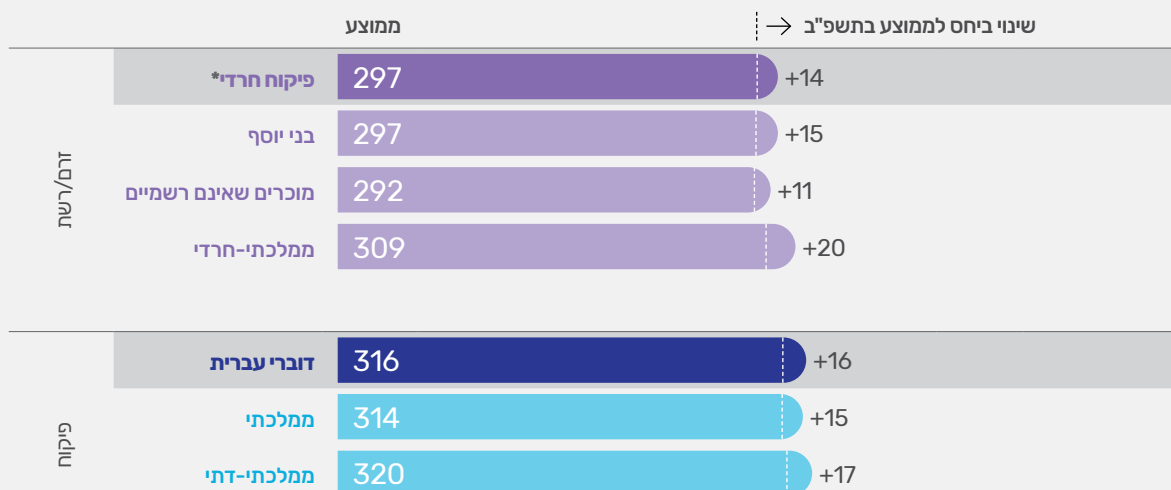
כאמור, ההשתתפות של בתי הספר שבפיקוח החרדי במבחן ההישגים לכיתות ד' הייתה חלקית בלבד. בתי ספר המשתתפים לרשת החינוך העצמאי לא השתתפו כלל, וכך גם תלמודי תורה ומוסדות במעמד משפטי פטור או תרבותי ייחודי. על כן, רק כ-43% מכלל בתי הספר היסודיים בפיקוח החרדי השתתפו במבחן (מתוך 861 בתי ספר, רק 385 נכללו במסגרת המבחן, ומהם 367 השתתפו במבחן), ובהם נכללים רק כ-25% מהתלמידים בבתי הספר שבפיקוח החרדי. שיעורי ההשתתפות עמדו על 95% מבתי הספר ו-81% מן התלמידים - בכ-5% פחות מהשיעורים המקבילים בשאר בתי הספר דוברי העברית.

בתשפ"ג לעומת תשפ"ב בכל הזרמים, אך הוא ניכר מעט יותר בבתי ספר המשתתפים לזרם הממלכתי-חרדי (20 נקודות), בהשוואה לרשת בני יוסף (15 נקודות) ואף יותר מזה בהשוואה לבתי הספר המוכרים שאינם רשמיים (11 נקודות).

ממוצע ההישגים בתשפ"ג בבתי ספר שבפיקוח החרדי שהשתתפו במבחן גבוה ב-14 נקודות מהממוצע המקביל בתשפ"ב, בדומה לשיפור בבתי ספר דוברי עברית בפיקוח הממלכתי (15 נקודות) והממלכתי-דתי (17 נקודות). בבתי ספר שבפיקוח החרדי נרשם שיפור בהישגים

תרשים 10: בתי ספר דוברי עברית: ממוצע ההישגים בכיתות ד' בתשפ"ג בפיקוח החרדי ובשאר סוגי הפיקוח והשינוי לעומת תשפ"ב

כיתה ד'

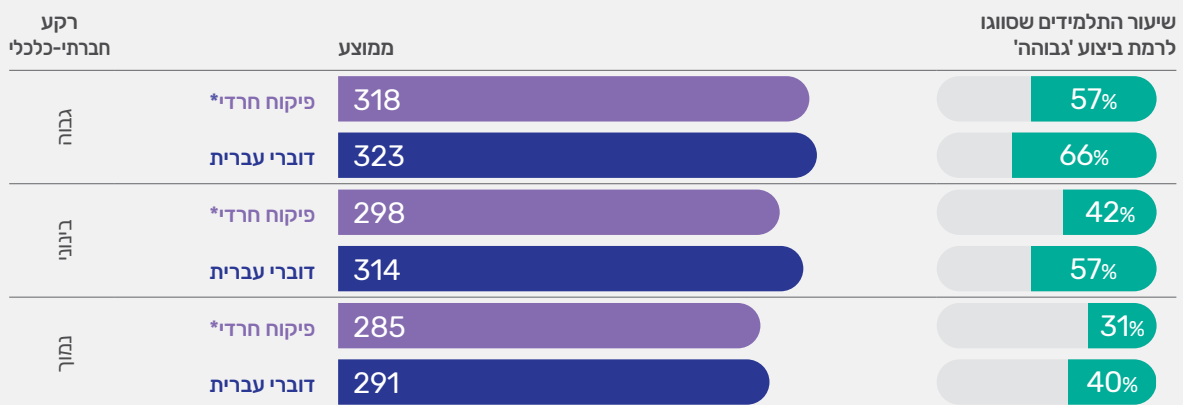

שאינו חרדי (פערים של כ-5 נקודות בלבד), ואילו בקרב תלמידים מרקע בינוני - המהווים כ-60% מהתלמידים בפיקוח החרדי - ההישגים בפיקוח החרדי נמוכים יותר (פער של כ-15 נקודות). עם זאת, שיעורי התלמידים בבתי ספר שבפיקוח החרדי שסווגו לרמת הביצוע ה'גבוהה', ואשר הראו מיומנויות בהבנת הנקרא התואמות את דרישות תוכנית הלימודים לכיתות ד', נמוכים בכ-10% (בקרב תלמידים מרקע חברתי-כלכלי גבוה או נמוך) עד 15% (בקרב תלמידים מרקע בינוני) מהשיעורים המקבילים בשאר בתי הספר דוברי העברית.

אמנם הממוצע הכללי בשפת אם עברית בכיתות ד' בבתי ספר שבפיקוח החרדי נמוך בכ-20 נקודות מהממוצע המקביל בבתי ספר דוברי עברית בסוגי הפיקוח האחרים, שאינם חרדי קרי בתי ספר בפיקוח הממלכתי והממלכתי-דתי, אך כאשר בודקים את ההישגים בכל קבוצה של רקע חברתי-כלכלי בנפרד מוצאים שההישגים בפיקוח החרדי על פי רוב דומים להישגים בבתי ספר דוברי עברית בסוגי הפיקוח האחרים. בקרב תלמידים מרקע חברתי-כלכלי גבוה או נמוך בבתי ספר דוברי עברית נמצא שההישגים בפיקוח החרדי דומים יחסית להישגים המקבילים בפיקוח

תרשים 11: בתי ספר דוברי עברית: ממוצע ההישגים ושיעורי התלמידים ברמת הביצוע ה'גבוהה' בכיתות ד' בתשפ"ג בפיקוח החרדי ובשאר סוגי הפיקוח - לפי רקע חברתי-כלכלי

כיתה ד'

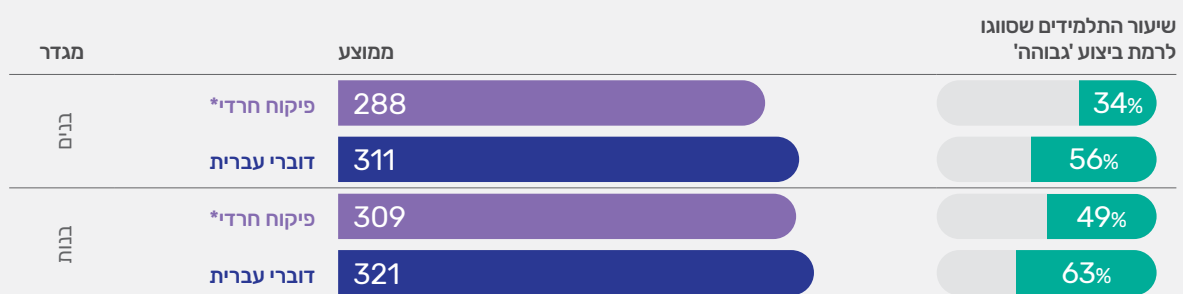

ההישגים (23 נקודות לעומת 12 נקודות, בהתאמה) והן בשיעור התלמידים שסווגו לרמת הביצוע ה'גבוהה' (22% לעומת 14%, בהתאמה).

בבתי ספר דוברי עברית, בחינת הפערים בין הפיקוח החרדי ובין סוגי הפיקוח האחרים מראה כי הפערים בקרב בנים כפולים כמעט מהפערים בקרב בנות, וזאת הן בממוצע

תרשים 12: בתי ספר דוברי עברית: ממוצע ההישגים ושיעורי התלמידים ברמת הביצוע ה'גבוהה' בכיתות ד' בתשפ"ג בפיקוח החרדי ובשאר סוגי הפיקוח - לפי מגדר

כיתה ד'

גם השנה נשאר בעינו הפער הבין-מגדרי: הבנות בולטות לטובה במבחני השפה, והישגיהן גבוהים מהישגי הבנים.

ממוצעי ההישגים של הבנות גבוהים מהממוצעים של הבנים, וזאת בשני מגזרי השפה (עברית וערבית) ובשתי דרגות הכיתה (ד' ו-ח').

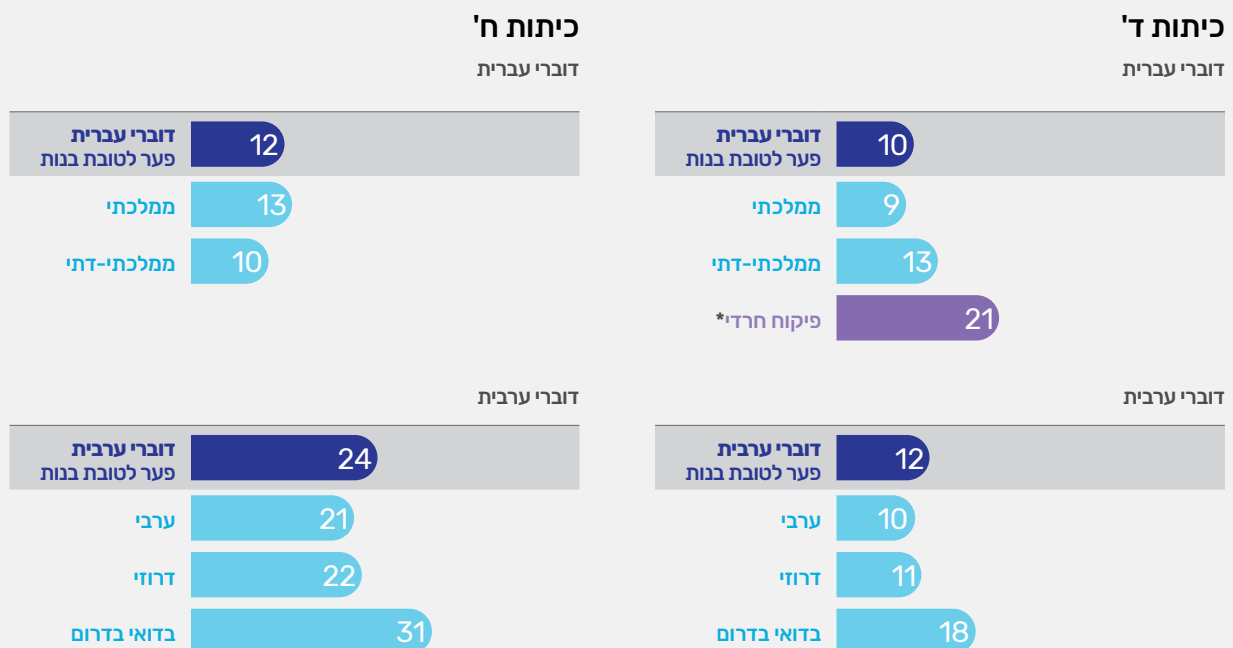
מחקרים רבים בספרות החינוכית-הפסיכולוגית מעידים כי מיומנויות השפה גבוהות יותר בקרב בנות בהשוואה לבנים. כך גם בישראל, כפי שמשתקף במחקרים בין-לאומיים ובמבחנים רחבי היקף בדרגות כיתה שונות. מחקרי הראמ"ה מספקים מגוון עדויות לפערים בין-מגדריים אלו, בין היתר במבחני המיצ"ב (כיתות ה' ו-ח'), במחקרי PIRLS (כיתות ד'), PISA (גילאי 15), ו-PIAAC (בוגרים בגילאי 16 עד 65).

24 נקודות. הפערים הבין-מגדריים גדולים יותר (בכ-10 נקודות) בבתי ספר שבמגזר הבדואי בדרום (פערים של כ-20 נקודות בכיתה ד' ושל כ-30 נקודות בכיתות ח') בהשוואה לפערים בבתי ספר במגזר הערבי ובמגזר הדרוזי (פערים של כ-10 נקודות בכיתה ד' ושל כ-20 נקודות בכיתות ח').

בבתי ספר דוברי עברית הפער הבין-מגדרי עומד על כ-10 עד 15 נקודות לטובת הבנות, הן בכיתות ד' והן בכיתות ח', ללא הבדלים ניכרים בין הפיקוח הממלכתי לפיקוח הממלכתי-דתי. פער גדול יותר בין בנות לבנים נרשם בבתי ספר בפיקוח החרדי (כ-20 נקודות).

בבתי ספר דוברי ערבית הפער עומד על 12 נקודות לטובת הבנות בכיתות ד', ובכיתות ח' הפער כפול בגודלו ועומד על

תרשים 13: פערי ההישגים בשני מגזרי השפה - לפי מגדר

בשני מגזרי השפה נמצאו פערים גדולים בהישגים על רקע חברתי-כלכלי. בבתי ספר דוברי ערבית הפערים על רקע חברתי-כלכלי ועל רקע מגזרי ניכרים יותר בכיתות ח' בהשוואה לכיתות ד'.

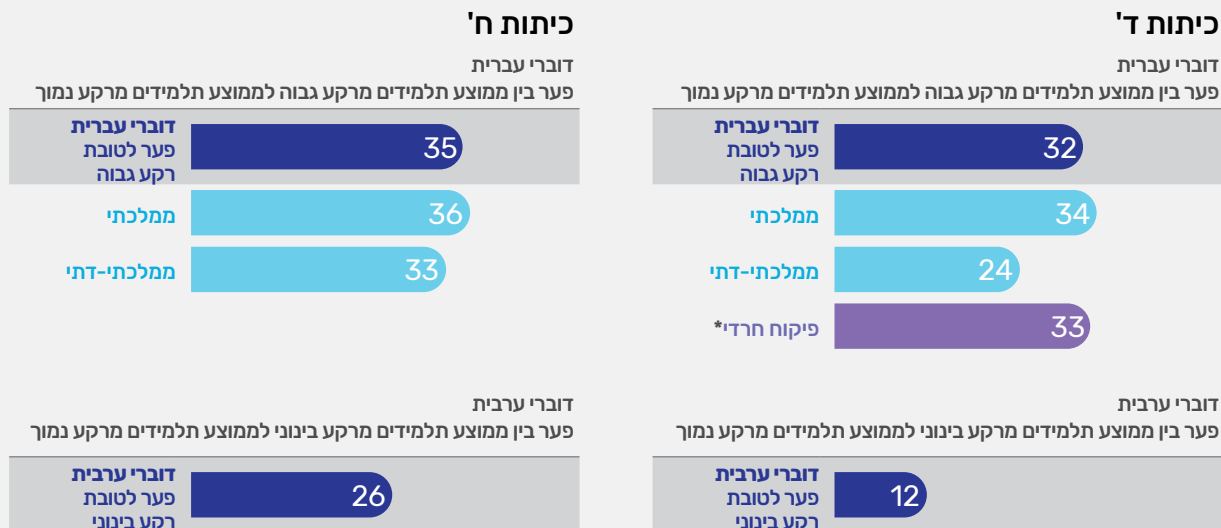
בשני מגזרי השפה (עברית וערבית) ובשתי דרגות הכיתה (ד' ו-ח') נמצא כי ככל שהרקע החברתי-כלכלי גבוה יותר, כך ממוצעי ההישגים גבוהים יותר. בבתי ספר דוברי ערבית הפער ניכר יותר בכיתות ח', בהשוואה לכיתות ד', ואילו בבתי ספר דוברי עברית הפערים דומים בשתי דרגות הכיתה.

במחקר PISA לשנת 2018 נמצא שהפערים על רקע חברתי-כלכלי-תרבותי בישראל הם מהגדולים בקרב מדינות ה-OECD, וחשוב לא פחות: בישראל פערים אלו ניכרים בכל אחד ממגזרי השפה. ממצאים אלה הולמים ממצאי מחקרים בין-לאומיים וארציים שנערכו בשנים האחרונות. המבחנים הארציים בשפת אם שנערכו בתשפ"ג מעידים גם הם על פערים גדולים בין קבוצות רקע חברתי-כלכלי בכל אחד ממגזרי השפה, בכיתות ד' ובכיתות ח'.

בבתי ספר דוברי ערבית, הפער בממוצעי ההישגים בין תלמידים מרקע חברתי-כלכלי בינוני לבין חבריהם מרקע נמוך עומד על 12 נקודות בכיתות ד'. בכיתות ח' הפער כפול בגודלו ועומד על 26 נקודות (במגזר שפה זה שיעור התלמידים מרקע גבוה עומד על כ-4.5% בלבד, ועל כן ההשוואה היא בין תלמידים מרקע בינוני לבין תלמידים מרקע נמוך).

בבתי ספר דוברי עברית, נרשם פער של כ-30 עד 35 נקודות בין ממוצע ההישגים של תלמידים מרקע חברתי-כלכלי גבוה וזה של תלמידים מרקע נמוך, הן בכיתות ד' והן בכיתות ח'. על פי רוב, תמונת הפערים על רקע חברתי-כלכלי דומה בבתי ספר בפיקוח הממלכתי, בפיקוח הממלכתי-דתי, ובפיקוח החרדי.

תרשים 14: פערי הישגים בשני מגזרי השפה - לפי רקע חברתי-כלכלי

בבתי ספר דוברי ערבית ההישגים במגזר הבדואי בדרום נמוכים מההישגים במגזרים הערבי והדרוזי, והפערים ניכרים בעיקר בכיתות ח'

בקרב דוברי העברית, בשתי דרגות הכיתה לא נמצא פער של ממש בין ממוצעי התלמידים בפיקוח הממלכתי ואלו בפיקוח הממלכתי-דתי (פערים של עד כ-5 נקודות).

אם כן, בקרב דוברי הערבית, כלל פערי ההישגים - בין בנות ובנים, בין תלמידים מרקע בינוני ואלו מרקע נמוך, ובין תלמידים במגזר הבדואי ואלו במגזר הערבי או במגזר הדרוזי - ניכרים יותר בכיתות ח' מאשר בכיתות ד'. לעומת זאת, בקרב דוברי העברית תמונת הפערים המגדריים והפערים על רקע חברתי-כלכלי בכיתות ד' דומה לזו בכיתות ח'.

בקרב דוברי הערבית בכיתות ד', הפער בין ממוצע ההישגים של תלמידים בבתי ספר במגזר הערבי וזה של תלמידי המגזר הבדואי בדרום עומד על 13 נקודות, ואילו בכיתות ח' הפער המקביל גדול כמעט פי שלושה ועומד על 36 נקודות. יש לציין כי זו השנה השנייה ברציפות בה ממוצע ההישגים של תלמידים במגזר הדרוזי דומה לזה של תלמידים במגזר הערבי, וזאת להבדיל מהתמונה שהתקבלה במבחני המיצ"ב לכיתות ה' לאורך מרבית העשור הקודם (2011 עד 2019) לפיה הישגי התלמידים במגזר הדרוזי גבוהים מהישגי חבריהם במגזר הערבי.

הנתונים מצביעים על פערים גדולים יותר בבתי ספר דוברי ערבית בכיתות ח' בהשוואה לפערים בכיתות ד'. לא ניתן לדעת מהם שורשי הקושי בשפת אם בקרב הקבוצות השונות, אך הצורך בצמצום הפערים הוא חיוני ומחייב להבין זאת לעומק. לאוריינות שפה חשיבות מרכזית ברכישת ידע ומיומנויות בתחומי דעת אחרים. שיפור ההישגים בשפת אם בקרב הקבוצות המתקשות יותר (בנים, תלמידים מרקע חברתי-כלכלי נמוך ותלמידים במגזר הבדואי בדרום), יאפשר להן לממש ולמצות את יכולותיהן..

במבחן הארצי בשפת אם עברית השתתפו גם תלמידים עם צרכים מיוחדים הלומדים בכיתות רגילות, ובכללם זה תלמידים משולבים (זכאי סל שילוב אישי או מוסדי) ותלמידים עולים חדשים הנמצאים בארץ בין שנה לשלוש שנים (עולים הנמצאים בארץ עד שנה פטורים מלהשתתף במבחן).

הישגיהם של תלמידים עם צרכים מיוחדים מדווחים בנפרד מהישגי שאר התלמידים. חשוב לציין כי שיעורי ההשתתפות שלהם נמוכים יחסית ועומדים על כ-65% עד 75% מקרב התלמידים המשולבים וכ-45% עד 60% מקרב העולים.

מקרב התלמידים המשולבים - 15%-20% בבתי ספר דוברי עברית ורק כ-5% בבתי ספר דוברי ערבית הראו רמת שליטה המצופה מהם בהבנת הנקרא

ממוצעי ההישגים של התלמידים המשולבים נמוכים בהרבה מהממוצעים של שאר התלמידים, ומרביתם סווגו לרמות הביצוע הנמוכות בהבנת הנקרא.

בשני מגזרי השפה (עברית וערבית) ובשתי דרגות הכיתה (ד' ו-ח') נמצא כי ממוצעי ההישגים של תלמידים משולבים נמוכים בכ-45 עד 55 נקודות מהממוצעים של שאר התלמידים.

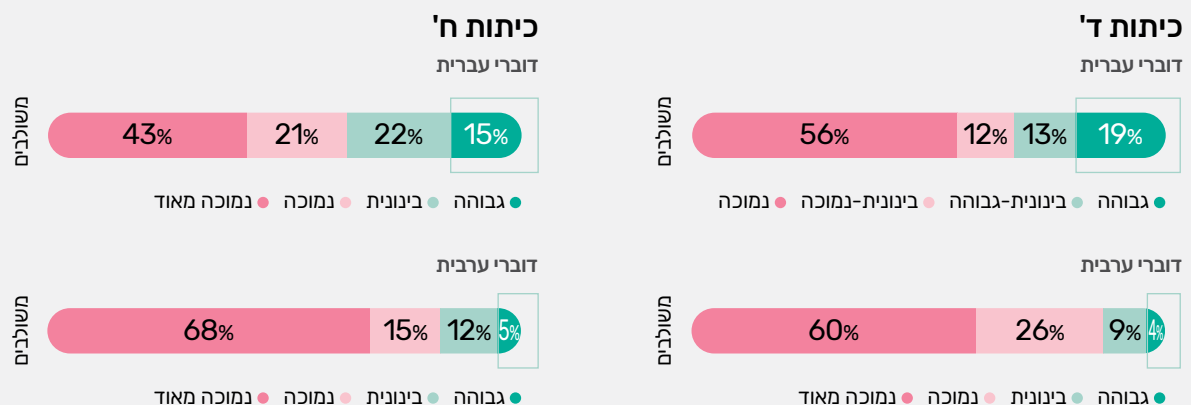
תרשים 15: הפער בין הישגי התלמידים המשולבים להישגי שאר התלמידים - בשני מגזרי השפה

הנתון שממחיש את חומרת מצבם של התלמידים המשולבים הוא שבבתי ספר דוברי עברית אחד מכל שני תלמידים משולבים סווג לרמת הביצוע הנמוכה ביותר (כ-55% ברמה 'נמוכה' בכיתות ד' וכ-45% ברמה 'נמוכה מאוד' בכיתות ח') - פי ארבעה מהשיעורים המקבילים בקרב שאר התלמידים במגזר שפה זה. זאת ועוד, בבתי ספר דוברי ערבית כשניים מכל שלושה תלמידים משולבים סווגו לרמת הביצוע הנמוכה ביותר (60% בכיתות ד' וכ-70% בכיתות ח' ברמה ה'נמוכה מאוד') - פי שניים ויותר מהשיעורים המקבילים בקרב שאר התלמידים במגזר שפה זה.

רק מיעוט מקרב התלמידים המשולבים סווגו לרמת הביצוע 'גבוהה', כלומר הראו מיומנויות בהבנת הנקרא התואמות את דרישות תוכנית הלימודים. בבתי ספר דוברי עברית שיעורם עומד על כ-15% עד 20%, לעומת כ-50% עד 60% מקרב שאר התלמידים. בבתי ספר דוברי ערבית התמונה עגומה אף יותר: רק כ-5% מהתלמידים המשולבים בכיתות ד' ו-ח' סווגו לרמת הביצוע 'גבוהה', לעומת 12% (כיתות ד') עד 24% (כיתות ח') מקרב שאר התלמידים. שיעורי התלמידים המשולבים שסווגו לרמת הביצוע 'גבוהה' נמוכים אפוא פי שלושה עד חמישה מהשיעורים בקרב שאר התלמידים.

תרשים 16: התפלגות התלמידים המשולבים לפי רמות ביצוע בהבנת הנקרא - בשני מגזרי השפה

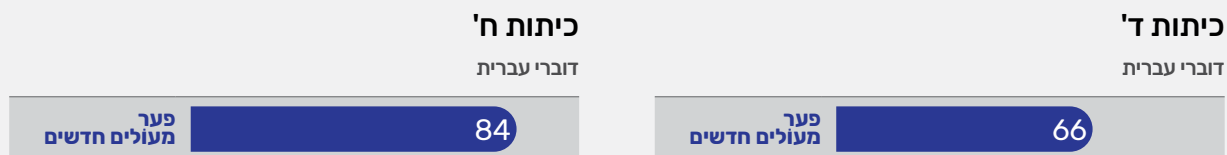

מקרב התלמידים העולים (שנה עד שלוש שנים בארץ) - כ-20% בכיתות ד' וכ-10% בלבד בכיתות ח' הראו רמת שליטה המצופה מהם בהבנת הנקרא

בבתי ספר דוברי עברית ממוצעי ההישגים של תלמידים עולים נמוכים בהרבה מהממוצעים של שאר התלמידים, והם נמוכים אף בהשוואה לממוצעי ההישגים של התלמידים המשולבים, ומרביתם סווגו לרמות הביצוע הנמוכות בהבנת הנקרא.

בבתי ספר דוברי עברית נמצא כי ממוצעי ההישגים בעברית של תלמידים עולים (הנמצאים בארץ משנה ועד שלוש שנים) נמוכים בכ-65 נקודות (בכיתות ד') עד כ-85 נקודות (בכיתות ח') מהממוצעים של שאר התלמידים.

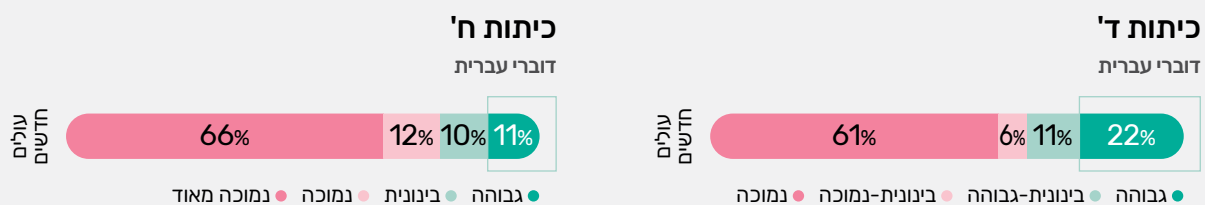
תרשים 17: פערי ההישגים בין תלמידים עולים לשאר התלמידים בבתי ספר דוברי עברית

הנתון שממחיש את חומרת מצבם של התלמידים העולים הוא שכשניים מכל שלושה תלמידים עולים סווגו לרמת הביצוע הנמוכה ביותר (כ-60% ברמה 'נמוכה' בכיתות ד' וכ-65% ברמה 'נמוכה מאוד' בכיתות ח') - שיעור הגבוה פי ארבעה (בכיתות ד') עד פי שישה (בכיתות ח') מהשיעורים המקבילים בקרב שאר התלמידים.

רק מיעוט מקרב התלמידים העולים סווגו לרמת הביצוע 'הגבוהה' - כלומר הראו מיומנויות בהבנת הנקרא בעברית התואמות את דרישות תוכנית הלימודים. שיעורם עומד על כ-20% בכיתות ד' ועל כ-10% בלבד בכיתות ח', בעוד השיעורים המקבילים בקרב שאר התלמידים גבוהים בכ-40% (כ-60% ו-50%, בהתאמה).

תרשים 18: התפלגות התלמידים העולים לפי רמות ביצוע בהבנת הנקרא בבתי ספר דוברי עברית

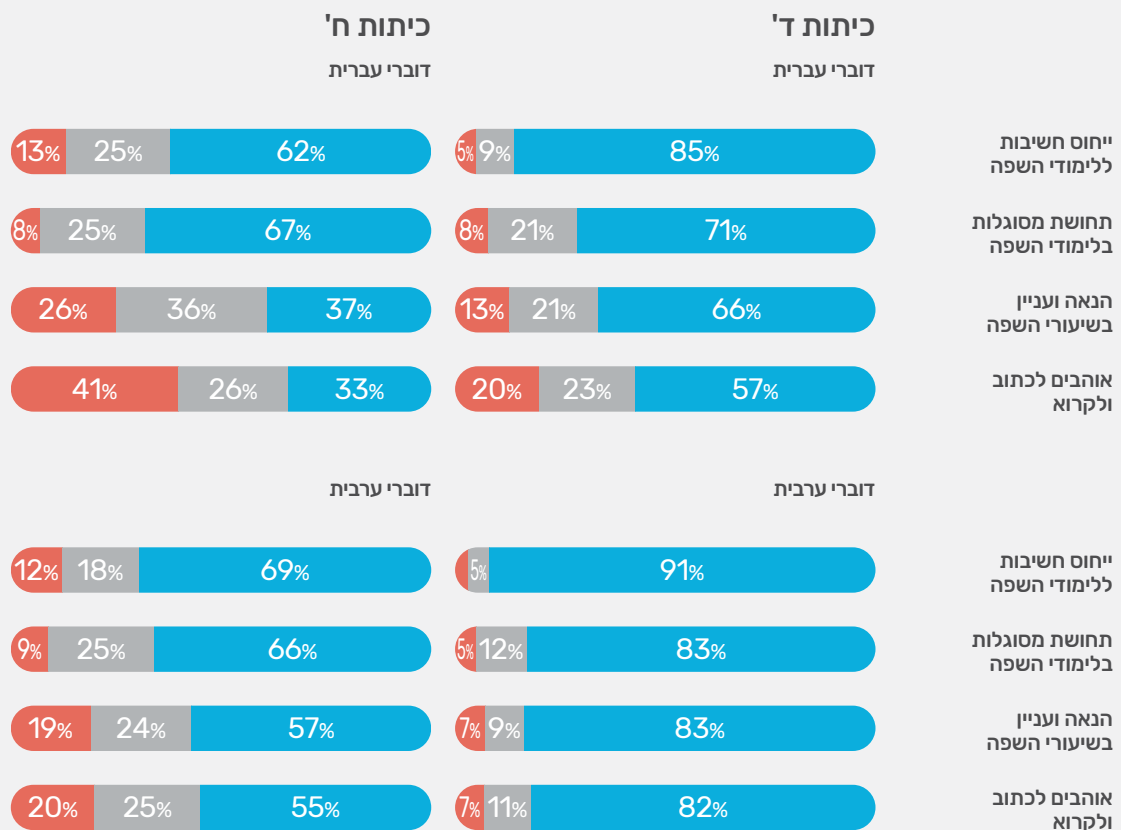
העמדות כלפי לימודי השפה חיוביות פחות בקרב תלמידי כיתות ח' בהשוואה לתלמידי כיתות ד'. באופן יחסי, פחות תלמידים מביעים הנאה מלימודי השפה ועניין בהם ואוהבים לקרוא ולכתוב, בעיקר בבתי ספר דוברי עברית.

לרוב, שיעורי התלמידים שמביעים עמדות חיוביות כלפי לימודי שפת אם נמוכים בהרבה בכיתות ח' בהשוואה לכיתות ד'. בכיתות ח', רק כ-35% מדוברים העברית וכ-55% מדוברים הערבית מביעים הנאה מלימודי השפה ועניין בהם ואוהבים לקרוא ולכתוב, שיעורים הנמוכים בכ-30%-25% מאלו בכיתות ד'.

בבתי ספר דוברי עברית, בשתי דרגות הכיתה, אפשר לזהות מדרג ולפיו שיעור גבוה יותר של תלמידים מייחסים חשיבות ללימודי השפה (85% בכיתות ד', 62% בכיתות ח') וחשים תחושת מסוגלות בשפה (71% ו-67%, בהתאמה), ואילו שיעורים נמוכים בהרבה מביעים הנאה מלימודי השפה ועניין בהם (66% ו-37%, בהתאמה) ואוהבים לקרוא ולכתוב (57% ו-33%, בהתאמה). בבתי ספר דוברי עברית בכיתות ח', 41% מהתלמידים לא אוהבים לקרוא ו-26% לא נהנים מלימודי השפה ולא מגלים בהם עניין.

התלמידים בכיתות ד' מביעים עמדות חיוביות יותר כלפי לימודי השפה, בהשוואה לתלמידי כיתות ח'. במרבית המדדים - ייחוס חשיבות ללימודי השפה, הנאה מלימודי השפה ועניין בהם, אהבה לקריאה ולכתיבה בשפה - שיעורי ההסכמה בכיתות ד' גבוהים ב-25% עד 30% משיעורי ההסכמה בכיתות ח', ורק בממד תחושת מסוגלות בלימודי השפה הפערים קטנים יותר (כ-15% בבתי ספר דוברי ערבית, ורק כ-5% בבתי ספר דוברי עברית).

תרשים 19: עמדות התלמידים כלפי לימודי השפה

בבתי ספר דוברי ערבית נמצא בכיתות ח' ששיעורי ההסכמה גבוהים יותר במגזר הבדואי בדרום ונמוכים יותר במגזר הדרוזי, ובתווך שיעורי ההסכמה במגזר הערבי, וזאת בכל המדדים מלבד תחושת מסוגלות בלימודי הערבית.

בשני מגזרי השפה נמצא שככל שהרקע החברתי-כלכלי גבוה יותר כך שיעורי המדווחים על תחושת מסוגלות גבוהים יותר, וזאת בבתי ספר דוברי עברית (בכיתות ד' ו-ח') ובבתי ספר דוברי ערבית (כיתות ח' בלבד).

בבתי ספר דוברי ערבית שיעורי ההסכמה עם כל המדדים דומים יחסית וההבדלים ביניהם קטנים (82% עד 91% בכיתות ד', ו-55% עד 69% בכיתות ח').

בנות מביעות עמדות חיוביות יותר כלפי לימודי השפה בהשוואה לבנים, והדבר ניכר יותר במדד האהבה לקריאה וכתיבה, בשני מגזרי השפה כאחד.

בבתי ספר דוברי עברית שבפיקוח הממלכתי, בהשוואה לפיקוח הממלכתי-דתי, נרשמו שיעורי הסכמה גבוהים במעט עם המדד 'הנאה מלימודי העברית ועניין בהם' לצד שיעורי הסכמה נמוכים יותר עם המדד 'אהבה לכתיבה ולקריאה' (בעיקר בכיתות ח').

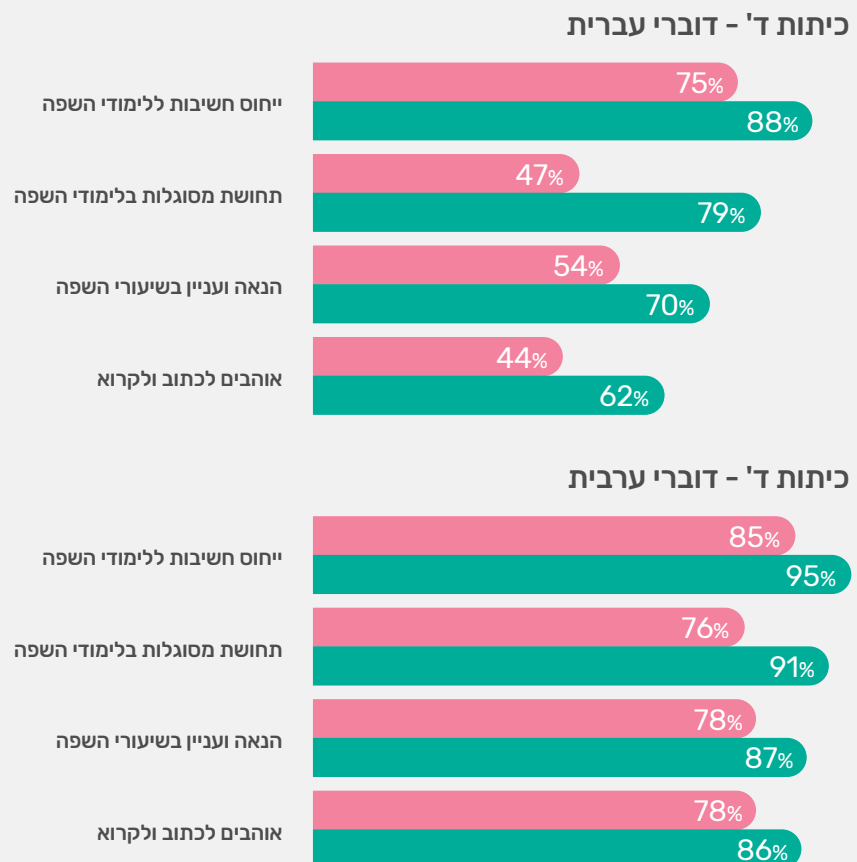

כדי לברר אם יש קשר בין עמדות תלמידים כלפי לימודי שפת אם ובין הישגיהם בשפה, בחנו את שיעורי ההסכמה במדדים בקרב תלמידים ברמת הביצוע הגבוהה ביותר בהבנת הנקרא, בהשוואה לשיעורים המקבילים בקרב תלמידים ברמת הביצוע הנמוכה ביותר.

על כ-20% במדדים ייחוס חשיבות, הנאה ועניין ואהבה לכתוב ולקרוא, ועל כ-30% במדד תחושת מסוגלות. בבתי ספר דוברי ערבית הפערים מתונים יותר ועומדים על כ-10%-15%, בהתאמה.

בכיתות ד', שיעורי ההסכמה עם כל אחד מהמדדים בקרב תלמידים ברמת הביצוע הגבוהה ביותר גבוהים משיעורי ההסכמה בקרב תלמידים ברמת הביצוע הנמוכה ביותר. בבתי ספר דוברי עברית הפערים בשיעורי ההסכמה עומדים

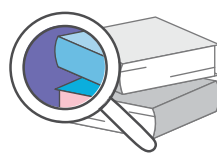
תרשים 20: עמדות תלמידי כיתות ד' כלפי לימודי השפה - שיעורי הסכמה במדדים מסכמים לפי רמת הביצוע בהבנת הנקרא

תחושת מסוגלות בשפה ואהבה לקרוא ולכתוב - אך אי אפשר להסיק ממנו על כיוון הקשר ובוודאי לא על סיבתיות. הסבר אפשרי לכך הוא שתחושת המסוגלות נשענת על ההישגים הלימודיים ועל משוב וחיזוק מצד המורה, ואילו אהבה לקריאה וכתיבה מקורה במוטיבציה פנימית שתורמת להתמדה ולהתמודדות עם אתגרי הלמידה.

בכיתות ח' בבתי ספר דוברי עברית התמונה דומה יחסית אף כי הפער במדד ייחוס חשיבות מתון יותר (רק 6%) ואילו הפערים במדדים אהבה לקרוא ולכתוב (24%) ותחושת מסוגלות (41%) ניכרים יותר. בבתי ספר דוברי ערבית לא נרשמו פערים של ממש מלבד במדד תחושת מסוגלות (27%). ממצאים אלו מצביעים על קשר בין עמדות לבין הישגים - בעיקר בקרב דוברי העברית, ובעיקר עם המדדים

נספחים

לוח נ-1: פירוט המיומנויות בהבנת הנקרא בעברית לכיתות ד' בחלוקה לרמות ביצוע

רמת ביצוע	תיאור הפעולות שהתלמידים מצליחים לבצע
נמוכה	התלמידים ברמת הביצוע ה-'נמוכה' מצליחים בדרך כלל להבין את משמעותם המפורשת של משפטים או של קטעים קצרים מתוך טקסט ארוך. לדוגמה, א. לאתר מידע גלוי המופיע במקום בולט בטקסט, למשל בתחילת הטקסט או במקום מוגדר בטקסט שיש אליו הפניה. ב. לבצע הסקות פשוטות המתבססות על פרטי מידע גלויים הסמוכים זה לזה בטקסט. ג. לבצע הסקות פשוטות הנובעות מן הטקסט בבירור, למשל הסקות "אוטומטיות" המבוססות על ידע עולם של הילדים. ד. לזהות קשרים לוגיים מפורשים בטקסט בין יחידות לשוניות קטנות המופיעות בתוך משפט או בשני משפטים סמוכים זה לזה.
בינונית-נמוכה	התלמידים ברמת הביצוע ה-'בינונית-נמוכה' מצליחים לבצע את הפעולות ברמת הביצוע הנמוכה ביותר, ונוסף על כך מצליחים בדרך כלל להבין את משמעותן המפורשת של יחידות רחבות בטקסט ארוך. לדוגמה, א. לאתר מידע גלוי המופיע ביחידה רחבה בטקסט, למשל במקטע רחב אחד או בכמה מקטעים רצופים בטקסט. ב. להבין קשרים לוגיים שאינם מפורשים בטקסט בין יחידות לשוניות קטנות המופיעות בתוך משפט או בין שני משפטים סמוכים. ג. להבין משמעויות של מילים בהתבסס על הקשר ברור בטקסט. ד. להבין אזכורים המתייחסים למילה בטקסט ולזהות מילה זו.
בינונית-גבוהה	התלמידים ברמת הביצוע ה-'בינונית-גבוהה' מצליחים לבצע את הפעולות ברמות הביצוע הנמוכות מרמה זו, ונוסף על כך מצליחים בדרך כלל להבין את המשמעות המילולית של טקסט ארוך בהעדר רמזים גלויים. לדוגמה, א. להסיק מסקנות המשתמעות מן הטקסט. ב. להבין את המשתמע מאמצעים ספרותיים ולשוניים בטקסט, כגון שפה פיגורטיבית מטפורה פשוטה. ג. להבין את מגוון הרעיונות המובעים בטקסט, את מטרת הטקסט ואת עמדת הכותב. ד. לגבש עמדה אישית המבוססת על הכתוב בטקסט ולנמקה. ה. ליישם את הנלמד בטקסט בהקשרים קרובים אחרים. ו. למזג מידע משני מקומות בטקסט או משני טקסטים קצרים כדי לזהות קשרים בין רעיונות.
גבוהה	התלמידים ברמת הביצוע ה-'גבוהה' מצליחים לבצע את הפעולות ברמות הביצוע הנמוכות מרמה זו, ונוסף על כך מצליחים בדרך כלל לעבד את המידע שבטקסט ולבנות משמעות רחבה בעקבות הקריאה. לדוגמה, א. לאחזר מידע ולייצג אותו בטבלה מורכבת או בתרשים מורכב (למשל מרובי רכיבים וממדים). ב. לחלק פרטי מידע לקטגוריות ולהכליל או להשוות בין רעיונות כדי לפרש את הטקסט. ג. לספק פרשנויות מורכבות באשר לתוכן הטקסט ולבססן על הטקסט באופן מלא. ד. לזהות אמצעים ספרותיים ורטוריים המשמשים להצגת רעיונות ועמדות ולהעריכם. ה. למזג רעיונות מורכבים או שאינם מוכרים לקורא המופיעים לאורך הטקסט או בכמה טקסטים.

לוח נ-2: פירוט המיומנויות בהבנת הנקרא בערבית לכיתות ד' בחלוקה לרמות ביצוע

רמת ביצוע	תיאור הפעולות שהתלמידים מצליחים לבצע
נמוכה מאוד	תלמידים ברמה זו מצליחים בדרך כלל: לאתר מידע גלוי באמצעות הפניה למיקום מוגדר בטקסט. ביצועי התלמידים ברמה זו מצביעים על קושי רב בהבנת הנקרא שיכול להעיד על רמה נמוכה מאוד של מיומנויות קריאה בסיסיות ועל קושי בקריאה.
נמוכה	התלמידים ברמה ה-'נמוכה' מצליחים לבצע את הפעולות ברמת הביצוע הנמוכה ביותר, ונוסף על כך מצליחים בדרך כלל להבין את משמעותם המפורשת של קטעים קצרים מתוך טקסט ארוך. לדוגמה, א. לאתר מידע או רעיון גלוי המופיע במקטע אחד או בכמה מקטעים רצופים בטקסט. ב. לאחזר מידע גלוי מהטקסט ולייצגו בטבלה או בתרשים מלאים בחלקם. ג. להסיק קשרים לוגיים גלויים במשפט או בפסקה בעלי מבנה לשוני פשוט.
בינונית	התלמידים ב-'רמה הבינונית' מצליחים לבצע את הפעולות ברמות הביצוע הנמוכות מרמה זו, ונוסף על כך מצליחים בדרך כלל להסיק מידע סמוי מחלקים רבים בטקסט. לדוגמה, א. לזהות את המטרה של מרכיבים בטקסט (איורים, תרשימים, תיבות טקסט וכדומה) מתוך אפשרויות נתונות. ב. להסיק משמעויות של מילים בהתבסס על הקשר ברור בטקסט. ג. להבחין בין דעה לעובדה. ד. להסיק מסקנות מרכזיות המשתמעות מן הטקסט. ה. לזהות קשרים לוגיים לא גלויים במשפט או בפסקה בעלי מבנה לשוני מורכב. ו. לערוך השוואה בין עובדות או בין רעיונות בהתבסס על פרמטרים נתונים להשוואה.
גבוהה	התלמידים ברמה ה-'גבוהה' מצליחים לבצע את הפעולות ברמות הביצוע הנמוכות מרמה זו, ונוסף על כך מצליחים בדרך כלל לפרש ולהעריך את המידע והרעיונות המופיעים בטקסט כולו. לדוגמה, א. לאחזר מידע מכמה מקומות בטקסט ולייצג אותו בטבלה או בתרשים. ב. לספק פרשנויות לרעיונות המופיעים בטקסט. ג. ליישם רעיונות המופיעים בטקסט בהקשרים קרובים אחרים. ד. למזג רעיונות המופיעים בטקסט כולו או בכמה טקסטים. ה. לאפיין את הדמויות בסיפור ולהעריך. ו. להעריך את תוכן ומטרת הטקסט או את עמדת המחבר. ז. להעריך את אמינות המידע שבטקסט.

לוח נ-3: תיאור בשפה הערבית של המיומנויות בהבנת הנקרא בערבית לכיתות ד' בחלוקה לרמות ביצוע

מסלול האداء القطري	وصف مستويات الأداء في فهم المقروء - اللغة العربية للصف الرابع الابتدائي
مستوى منخفض جدًا	نجاح التلاميذ في هذا المستوى على الأغلب في: تحديد معلومات صريحة يسهل تعيينها في النص، بحسب الإحالة. إدراج التلاميذ وفق هذا المستوى يشير إلى صعوبة كبيرة في فهم المقروء والتي من الممكن أن تشير إلى عدم التمكن من القراءة.
مستوى منخفض	نجاح التلاميذ في المستوى المنخفض في تنفيذ جميع ما ورد في المستوى المنخفض جدًا. بالإضافة إلى ذلك نجحوا على الأغلب في فهم المعنى الصريح لمقاطع قصيرة من نص طويل مثل: أ. تحديد معلومات أو أفكار صريحة من فقرة واحدة أو أكثر في النص. ب. تنظيم معلومات صريحة بالاعتماد على معايير مُعطاة. ج. استنتاج العلاقات المنطقية الصريحة في جملة أو فقرة ذات مبنى لغوي بسيط.
مستوى متوسط	نجاح التلاميذ في المستوى المتوسط في تنفيذ جميع ما ورد في المستوى المنخفض. بالإضافة إلى ذلك نجحوا على الأغلب في استنتاج معلومات خفية من أجزاء متعددة من النص مثل: أ. تمييز الهدف من مركبات نصية (جدول، رسم توضيحي، نص مُرفق) إستنادًا إلى خيارات مُعطاة. ب. استنتاج معنى كلمة أو تعابير بالاعتماد على السياق. ج. التمييز بين الرأي أو الحقيقة. د. استنتاج أفكار مركزية غير مصرح بها في النص. ه. استنتاج العلاقات المنطقية الخفية في جملة أو فقرة ذات مبنى لغوي مركب. و. مقارنة بين أفكار أو بين وقائع بالاعتماد على معايير مُعطاة.
مستوى عالٍ	نجاح التلاميذ في المستوى العالي في تنفيذ جميع ما ورد في المستوى المتوسط. بالإضافة إلى ذلك نجحوا على الأغلب في تفسير المعلومات والأفكار الواردة في جميع النص وتقييمها مثل: أ. استرجاع معلومات من مواضع مختلفة في النص وتنظيمها في جدول أو مخطط. ب. بلورة تفسيرات معيَّنة بالاعتماد على النص. ج. تطبيق أفكار وردت في النص في سياقات حياتية مختلفة. د. دمج بين معلومات أو أفكار من نصين أو أجزاء مختلفة من النص. ه. تقييم الشخصيات ومميزاتها. و. تقييم مضمون النص وهدفه أو موقف الكاتب. ز. تقييم مصداقية المعلومات.

לוח נ-4: פירוט המיומנויות בהבנת הנקרא לכיתות ח' בחלוקה לרמות ביצוע

רמת ביצוע	תיאור הפעולות שהתלמידים מצליחים לבצע
נמוכה מאוד	התלמידים ברמת ביצוע זו מצליחים בדרך כלל להבין את משמעותם המפורשת של משפטים או של קטעים קצרים מתוך טקסט ארוך, שיש אליהם הפניה ספציפית או רמז ברור בשאלה. לדוגמה, א. לזהות או לאתר מידע גלוי המופיע במקום מוגדר בטקסט (למשל כאשר יש הפניה לשורות מסוימות או קיים רמז כמו שם או מונח שכתוב בשאלה ובטקסט). ב. להעתיק מידע קצר וממוקד המופיע במקום מוגדר בטקסט. ג. להסיק מסקנות פשוטות המבוססות על פרטי מידע גלויים ומפורשים הסמוכים זה לזה בטקסט.
נמוכה	התלמידים ברמת הביצוע ה-'נמוכה' מצליחים בדרך כלל לבצע את הפעולות ברמת הביצוע הנמוכה מאוד, ונוסף על כך מצליחים בדרך כלל להבין את משמעותן המפורשת של יחידות רחבות בטקסט ארוך. לדוגמה, א. לאתר מידע גלוי המופיע בטקסט או בקטע נלווה, ללא הפניה בשאלה. ב. לאחזר מידע גלוי מן הטקסט בטבלה או בתרשים פשוטים הנתונים בשאלה. ג. לזהות את התפקיד של רכיבים טקסטואליים שונים (כגון גרף, הערת שוליים, איור).
בינונית	התלמידים ברמת הביצוע ה-'בינונית' מצליחים בדרך כלל לבצע את הפעולות ברמות הביצוע הנמוכות מרמה זו. נוסף על כך הם מצליחים להבין את הטקסט כיחידת שיח שלמה ועצמאית, ומצליחים לעבד מתוכו מידע שאינו מפורש. לדוגמה, א. להסיק מסקנות המבוססות על מידע המשתמע מן הטקסט. ב. להבין קשרים לוגיים שאינם מפורשים בין פרטי מידע בטקסט (למשל קשר של סיבה ותוצאה). ג. למזג מידע ממקומות שונים בטקסט או להשוות בין פרטי מידע ממקומות שונים בטקסט. ד. להסיק מסקנות על סמך רכיב חזותי מורכב הנלווה לטקסט (כגון איור או גרף רב-ממדי). ה. להבין את הרעיונות השונים בטקסט, את מטרת הטקסט ואת עמדת הכותב. ו. ליישם מידע מן הטקסט בהקשרים אחרים הדומים לתוכן ולהקשר המוצגים בטקסט.
גבוהה	התלמידים ברמת הביצוע ה-'גבוהה' מצליחים בדרך כלל לבצע את הפעולות ברמות הביצוע הנמוכות מרמה זו. נוסף על כך הם מצליחים להבין את הטקסט כיחידת שיח שלמה ועצמאית ולהתמודד עם הטקסט על כל מרכיביו. לדוגמה, א. להסיק מסקנות המבוססות על רעיונות מורכבים מהטקסט ולשער השערות המבוססות על תוכן הטקסט. ב. למזג כמה רעיונות, מהטקסט כולו או מכמה טקסטים כאשר לעיתים הרעיונות אינם מוכרים ללומד. ג. לבצע הכללות בהסתמך על מידע המופיע במקומות שונים בטקסט. ד. להביע דעה המבוססת על המידע המובא בטקסט אחד או בכמה טקסטים. ה. ליישם את המידע המופיע בטקסט בהקשרים אחרים ולקשר בינו ובין ידע חוץ טקסטואלי רלוונטי (כגון ידע מחיי היום-יום). ו. לבחון אם המבנה הרטורי של הטקסט או תוכנו מתאימים למטרות הכותב.

לוח נ-5: תיאור בשפה הערבית של המיומנויות בהבנת הנקרא בערבית לכיתות ח' בחלוקה לרמות ביצוע

מסלול האדא القطري	وصف مستويات الأداء في التّور اللغويّ- اللغة العربيّة للصفّ الثامن الإعدادي
مستوى منخفض جدًا	نجل التلاميذ في هذا المستوى على الأغلل في فهم المعنى الصريح لجلل أو لمقاطع قصيرة في نصّ طويل، بحيث يوجد لها إحالة محدّدة أو لها تلميح واضح في السؤال، مثلًا: أ. تحديد معلومات صريحة تظهر في مكان معيّن في النصّ (مثلًا عند الإحالة إلى أسطر معيّنة أو عند ذكر اسم أو مصطلح في السؤال وفي النصّ). ب. نسخ معلومات قصيرة ومحدّدة تظهر في مكان معيّن في النصّ. ج. استنتاج بسيط يعتمد على تفاصيل صريحة متجاوزة في النصّ.
مستوى منخفض	نجل التلاميذ في المستوى المنخفض على الأغلل في تنفيذ ما ورد في المستوى المنخفض جدًا بالإضافة إلى فهم المعنى الصريح لوحداث واسعة في نصّ طويل، مثلًا: أ. تحديد معلومات صريحة تظهر في النصّ أو في الفقرة المرفّقة دون إحالة في السؤال. ب. استرجاع معلومات صريحة من النصّ وتنظيمها في جداول أو مخطّطات بسيطة مُعطاة في السؤال. ج. تحديد وظيفة المركّبات النصيّة المختلفة (مثل رسم بيانيّ، ملاحظة هامشيّة، رسم توضيحيّ).
مستوى متوسط	نجل التلاميذ في المستوى المتوسط على الأغلل في تنفيذ ما ورد في المستوى المنخفض بالإضافة إلى فهم النصّ كوحدة كاملة ومستقلة، وفي معالجة معلومات خفيّة بداخله، مثل: أ. استنتاج أفكار بالاعتماد على معلومات غير مصرح بها بالنصّ. ب. فهم العلاقات المنطقيّة الخفيّة بين المعلومات في النصّ (مثلًا العلاقة بين السبب والنتيجة). ج. دمج أو مقارنة معلومات من أجزاء مختلفة في النصّ. د. استنتاج أفكار بالاعتماد على عنصر بصريّ مُركّب مُرفّق في النصّ (مثل رسم توضيحيّ أو رسم بيانيّ مُتعدّد الأبعاد). ه. فهم الأفكار المختلفة في النصّ، هدف النصّ وموقف الكاتب. و. تطبيق معلومات وردت في النصّ في سياقات أخرى شبيهة لمضمون النصّ.
مستوى عالٍ	نجل التلاميذ في المستوى العالي على الأغلل في تنفيذ ما ورد في المستوى المتوسط، بالإضافة إلى فهم النصّ كوحدة كاملة ومستقلة وفي التعامل مع جميع مركّباته. مثلًا: أ. استنتاج معلومات بالاعتماد على أفكار مركّبة في النصّ وبناء فرضيّات بالاعتماد على مضمون النصّ. ب. دمج عدّة أفكار من النصّ أو من عدّة نصوص وذلك عند وجود أفكار غير مألوفة للتلميذ في بعض الأحيان. ج. صياغة تعميمات بالاعتماد على معلومات واردة في عدّة أماكن في النصّ. د. إبداء رأي بالاعتماد على المعلومات الواردة في نصّ أو في عدّة نصوص. ه. تطبيق المعلومات الواردة في النصّ في سياقات مختلفة والربط بينها وبين معلومات من خارج النصّ وذات صلة (مثلًا معلومات من الحياة اليوميّة). و. تمييز مدى ملائمة مبنى وأسلوب النصّ أو مضمونه لأهداف الكاتب.

פיתוח המבחינים: ד"ר ענבל רון-קפלן, ד"ר ענר רוגל, ליאת אריאלי-מאור, ד"ר איה להב, אלה שפירא, ד"ר אורנה שר אבי, אימאן עואדיה ואמג'ד בשארה.

פיתוח הסקרים: ד"ר טל רז, מיכל שמש וד"ר דנה אביטל.

בדיקת המבחינים: כרמית ויינשטיין ולי-רז מאור.

ניתוח הנתונים: נורית ליפשטט, ד"ר פרנקלין זרומב, דניאל גטושקין וד"ר יוסי מחלוף.

בדיקות איכות: מיטל אזולאי וד"ר ירון שלומי.

פיתוח והפקת דו"חות: ד"ר יוסי מחלוף, ד"ר זהבה סבו ומיטל אזולאי.

ניהול תוצרים: איריס ברם-גזית.

תפעול ורכש: עופר טל-שחר, עמית דהן ומרינה אינדזליכין.

ראש הצוות: ד"ר גל אלון.

עיצוב: גלית אזולאי. **עריכה לשונית:** נילי עדן.

תודה לצוות **טלדור** ולצוות **המרכז הארצי להערכה ולמידה** על שותפות ארוכת שנים.

דו"ח זה הוכן עבור מטה משרד החינוך, אנשי חינוך וחוקרים בשדה החינוך. אין כל מגבלה על זכויות השימוש בו.

